

ETNIČNA STRUKTURA LJUBLJANSKEGA PREBIVALSTVA V ČASU PROTESTANTIZMA

VLADO VALENCIČ

Za drugo polovico 16. stoletja, ko je bil pri nas razširjen protestantizem, so na uporabo viri oziroma že objavljeni podatki iz virov, na osnovi katerih je mogoče oceniti stanje in etnično strukturo ljubljanskega prebivalstva. Ti viri so protestantska matična knjiga in matične knjige stolne župnije.

Protestantska matična knjiga vsebuje tudi podatke o številu oseb, ki so bile obhajane od 11. pobinkošne nedelje leta 1580 do konca 1593.¹ Verniki so obhajilo prejeli ob nedeljah ter nekaterih praznikih, v velikonočnem tednu tudi na veliki četrtek in veliki petek. Cerkevna opravila, ob katerih so delili obhajilo, so bila izmenoma eno nedeljo oziroma praznik za Slovence, drugič za Nemce. V matični knjigi je vpisano, katere narodnosti so bili obhajani (communicantes) posamezne nedelje ali praznika in sicer »windisch« ali le »w« za Slovence ter »teutsch« ali »t« za Nemce. Enkrat so Slovenci označeni s »Slo«. Verjetno glede pogostnosti prejemanja obhajila ni bilo razlike med slovenskimi in nemškimi protestanti. Zato moremo po razmerju števila obhajanih Slovencev in Nemcev sklepati na narodnostno razmerje protestantskega prebivalstva. V številu obhajanih, vpisanih v matično knjigo, je nekaj protestantskih vernikov, ki niso bili iz Ljubljane, temveč iz okolice. Tudi med umrlimi so vpisane osebe, ki niso bile iz Ljubljane; po pričevanju Hitzingerja, ki je imel v rokah še neokrnjeno matično knjigo, je glede krstov in porok veljalo isto, v matično knjigo so vpisovali deloma osebe, ki so živele zunaj Ljubljane. Številčno razmerje, ki ga dobimo na podlagi podatkov o obhajanih, ne pokaže torej narodnostnega razmerja med ljubljanskimi protestanti, temveč razmerje med slovenskimi in nemškimi protestanti, ki so se v Ljubljani udeleževali protestantskih cerkvenih opravil.

V naslednjem pregledu je po letih navedeno število obhajanih Slovencev in Nemcev ter dodan odstotek, ki odpade na vsako narodnost.

Leto	Slovenci		Nemci	
	absolutno	%	absolutno	%
1580 delno	581	77,6	168	22,4
1581	1894	67,6	909	32,4
1582	2037	70,0	872	30,0
1583	1827	68,0	860	32,0
1584	1718	67,7	819	32,3
1585	1812	78,0	511	22,0
1586	1967	63,0	1156	37,0

Leto	Slovenci		Nemci	
	absolutno	%	absolutno	%
1587	1553	59,3	1067	40,7
1588	1787	64,9	965	35,1
1589	2090	68,1	981	31,9
1590	1973	68,4	913	31,6
1591	1861	69,8	804	30,2
1592	1717	69,4	757	30,6
1593	1699	69,6	743	30,4
poprečje				
1581—1593	1841	67,8	874	32,2

Hitzinger je objavil za leta 1578—1593 podatke o številu oseb, ki so prejele obhajilo v velikonočnem času od oljne nedelje do velikonočnega ponedeljka. Zajeta so pri njem tudi leta 1578 in 1579 ter celo leto 1580, ki sedaj v okrnjeni matični knjigi manjkajo. V velikonočnem tednu obhajanih Slovencev in Nemcev je bilo:²

Leto	Slovenci		Nemci	
	absolutno	%	absolutno	%
1578	585	60,2	386	39,8
1579	643	69,4	283	30,6
1580	420	61,4	264	38,6
1581	552	66,8	274	33,2
1582	495	65,7	258	34,3
1583	550	62,8	326	37,2
1584	524	65,5	276	34,5
1585	542	65,5	286	34,5
1586	580	70,6	242	29,4
1587	545	65,5	287	34,5
1588	530	64,7	289	35,3
1589	586	72,4	223	27,6
1590	556	67,1	273	32,9
1591	561	70,7	232	29,3
1592	474	68,3	220	31,7
1593	440	69,6	192	30,4
poprečje				
1578—1593	537	66,6	269	33,4

Med protestantskimi obhajanci sta bili nekako dve tretjini Slovencev ter tretjina Nemcev. Cerkvenih opravil v Ljubljani so se udeleževali tudi izvenljubljski protestanti. Domnevati smemo, da je bila njihova udeležba močnejša v velikonočnem tednu, ko je bilo število obhajanih najvišje. Vendar ni opaziti, da bi bilo tedaj razmerje med Slovenci in Nemci bistveno drugačno kakor pri upoštevanju celoletnega števila obhajanih. Izvenljubljski udeleženci cerkvenih opravil torej niso spreminjali narodnostne strukture obhajancev ter smemo predpostavljati, da je isto razmerje veljalo tudi za protestantsko prebivalstvo v Ljubljani. Ne smemo pa vzeti to razmerje kot veljavno za vse prebivalstvo Ljubljane, kajti del je bil katoliški, narodnostna struktura ljubljanskih katoličanov pa je bila drugačna.

Za ugotovitev narodnostne strukture vsega ljubljanskega prebivalstva je treba poznati vsaj približno njegovo stanje. Tako kot narodnostno strukturo moremo tudi stanje prebivalstva za konec 16. stoletja le oceniti. Škof Hren je cenil, da je imela Ljubljana s predmestji v njegovem času 7000 prebivalcev.³ Cenitev prebivalstva na podlagi števila rojstev, vpisanih v protestantski matični knjigi in v krstni knjigi stolne župnije v Ljubljani, je dala drugačne rezultate. V letih 1590—1596 je bilo v obeh matičnih knjigah vpisanih letno povprečno 168 novorojencev. Upoštevajoč, da je en novorojeni prišel na okrog 26 prebivalcev, bi tedaj Ljubljana štela okrog 4400 oseb.⁴ Ta cenitev znatno zaostaja za cenitvijo škofa Hrena. Precej razlike gre na račun nepopolnosti matičnih knjig tistega časa. Protestantsko matično knjigo so začeli voditi 1578, matično knjigo stolne župnije pa šele 1588. Toda, sodeč po prvi ohranjeni knjigi stolne župnije, so bili vpisi pomanjkljivi. Primerjave s krstnimi knjigami naslednjih desetletij kažejo, da v začetku niso vpisovali vseh rojenih oziroma krščenih. Pri stolni župniji so vpisovali tudi rojene v drugih, neljubljanskih župnijah, ki pa so bili za cenitev ljubljanskega prebivalstva izločeni. Pri številnih krščencih bivališče staršev sploh ni bilo navedeno. Protestantska matična knjiga ravno tako kot v stolni župniji ni bila omejena na Ljubljano.

Cenitev ljubljanskega prebivalstva za konec 16. stoletja na osnovi števila rojenih, vpisanih v takratne matične knjige, zaradi pomanjkljivih vpisov ne daje pravega rezultata. Ta cenitev je prenizka, ker niso bili vsi novorojenci vpisani v matične knjige. Škof Hren pa je ocenil ljubljansko prebivalstvo previsoko; okrog 7000 prebivalcev je imela Ljubljana, kot je mogoče ceniti po podatkih, s katerimi razpolagamo, šele proti koncu 17. stoletja. V času protestantizma je Ljubljana štela približno 6000 prebivalcev.

Po trditvi Tomaža Hrena je bil ob njegovem imenovanju za škofa, to je leta 1599, komaj dvajseti del prebivalstva katoliški.⁵ Ta cenitev je bila brez dvoma prenizka, katoličanov je bilo precej več. Do te sodbe nas privede primerjava med številom katoliških in številom protestantskih krščencev. V protestantski matični knjigi je bilo v letih 1590 do 1596 vpisanih 648 krščencev, v krstni knjigi stolne župnije pa je bilo vpisanih v istem razdobju 531 rojenih otrok, za katere je mogoče ugotoviti, da so bili po vsej verjetnosti rojeni v Ljubljani. Protestantskih krščencev je bilo 55 odstotkov, katoliških 45

odstotkov. Med protestantskimi krščenci je bilo gotovo tudi nekaj izvenljubljskih, vendar njihovega števila ne poznamo. V primeri s katoliškimi krščenci je zato njihovo število nekoliko previsoko, kar povečuje protestantski delež. Ker je upravičena domneva, da so protestantski starši dali krstiti svoje otroke protestantskemu duhovniku, katoliški pa katoliškemu, ter da se nataliteta po verski pripadnosti ni bistveno razlikovala, smemo tudi predpostavljati, da je bilo med protestanti in katoliki pri celotnem prebivalstvu isto razmerje kot pri krščencih. Protestanti so med mestnim prebivalstvom prevladovali, niso pa bili v taki večini, kot je cenil škof Hren. Verjetno pa je bil protestantski del ljubljanskega prebivalstva v začetku osemdesetih let 16. stoletja višji kot pa konec stoletja. Kajti tudi število protestantskih krščencev je bilo tedaj višje. V razdobju 1578—1583 je bilo v protestantsko matično knjigo vpisanih 748 krščenih novorojencev, to je bilo povprečno 125 letno, povprečje v letih 1590—1596 pa je bilo 92 protestantskih krščencev. O številu katoliških krščencev za leta 1578—1583 ni podatkov in torej neposredna primerjava ni možna. Ker pa število rojstev v Ljubljani konec sedemdesetih in v začetku osemdesetih let verjetno ni bilo višje kot konec stoletja, potem iz večjega števila protestantskih krščencev sklepamo na večje število protestantskega prebivalstva. Delež protestantskih krščencev je tedaj dosegal blizu 75 odstotkov vseh novorojenih, potemtako so okrog leta 1580 pripadale protestantizmu približno tri četrtine ljubljanskega prebivalstva.

Za presojanje etnične strukture se ne moremo opirati na kakšne sodobne številčne podatke. Po protestantski matični knjigi poznamo le razmerje med slovenskimi in nemškimi komunikanti. Razmerja, ki velja za ljubljanske protestante, pa ne smemo uporabiti za katoliški del prebivalstva. Kot je mogoče presoditi, je bila ločitev katoliškega prebivalstva glede na slovensko in nemško narodnost drugačna kot pri protestantskem. Ko je škof Hren ocenjeval delež katoliškega prebivalstva, je pripomnil, da je katoliško le ljudstvo nižjih slojev. Višji sloji, plemstvo, uradništvo in meščanstvo, so pripadali protestantizmu. V nasprotju z višjimi sloji, pri katerih je bil tujerodni, zlasti nemški element močno zastopan, so nižje sloje sestavljali Slovenci.

Ne razpolagamo s podatki, ki bi pokazali, kakšna je bila okrog leta 1600 socialna struktura ljubljanskega prebivalstva. Edini številčni podatki, ki odkrivajo to strukturo v dobi

fevdalizma, so iz srede 18. stoletja. Dalo jih je prvo štetje prebivalstva, izvedeno leta 1754. Po rezultatih tega štetja za območje stolne župnije, ki je takrat obsegala Ljubljano z izjemo šentpeterskega in poljanskega predmestja, so nižji sloji sestavljali največji del prebivalstva. Hišnih poslov in dninarjev s svojci je bila skoraj četrtina, drugo še nekoliko večjo skupino so sestavljale s svojci osebe, katerih poklic, morebitna zaposlitev ali stanovska pripadnost ni bila označena ali pa so bile označene kot gostači. Med temi osebami so močno prevladovalе ženske. Večina, nad tri četrtine vseh, je živela v predmestjih ter mestnih delih, kjer so stanovali ubožnejši sloji mestnega prebivalstva. V tej skupini so bili močnejše kot povprečno zastopani starejši letniki. Starostna struktura kaže, da so v njej imele znaten delež osebe, ki niso bile več zmožne za delo. Potemtakem je predstavljala skupina brez poklicne ali stanovske označbe v glavnem nezaposleno ali le s priložnostnim delom zaposleno prebivalstvo, ki je živelo verjetno v veliki meri tudi od tuje dobrodelnosti. Upravičeno smemo trditi, da so bili hišni posli ter dninarji skoraj izključno slovenskega rodu in da so tudi v skupini oseb brez poklicne ali stanovske označbe in gostačev bili Slovenci v veliki večini. Brez dvoma so v nekaterih poklicnih skupinah bili zastopani le Slovenci. Čolnarji v Trnovem in ribiči v Krakovem so bili Slovenci. Po mestni davčni knjigi za leto 1600 je le eden od 25 davčnih zavezancev v Trnovem imel nemški priimek, kar pa seveda ni dokaz, da je bil Nemeč.

Socialna struktura prebivalstva v času protestantizma se ni bistveno razlikovala od strukture sredi 18. stoletja. Delež nižjih slojev, ki so jih predstavljali skoraj izključno domačini, to je Slovenci, skoraj gotovo ni bil nižji, kot so ga pokazali rezultati štetja leta

1754. Zato je bil delež Slovencev med vsem prebivalstvom precej višji kot pa le med protestantskim delom. Če računamo, da so nižji socialni sloji, ki so jih sestavljali predvsem Slovenci, zajemali približno polovico prebivalstva in da je druga polovica, ki so ji pripadali višji sloji in je bila skoraj izključno protestantska, bila 2/3 slovenska in 1/3 nemška, potem je bilo približno 5/6 vsega prebivalstva slovenskega, 1/6 pa nemška.

OPOMBE

1. AS, Stanovski arhiv fasc. 54-5; MALj., Protestantiska cerkvena občina fasc. 17, prepis matične knjige, prepisal jo je v maju 1899 Peter Radics. Podatke o številu krščenih, poročenih, obhajanih in umrlih je objavil P. Hitzinger, Beiträge zur Geschichte der Reformation in Krain, MHK 18/1863, str. 84. Takrat je manjkalo le nekaj listov na začetku in na koncu (gl. P. Hitzinger, Auszüge aus dem Matrikenbuche der Evangelischen in Krain vom J. 1578 bis 1597. MHK 19/1864, str. 7 sl.), sedaj so ohranjeni le fol. 243—259, 280—287, 290—296, 298—321. V ohranjenem delu knjige so vpisi o številu obhajanih od 11. pobinkošne nedelje leta 1580 do konca leta 1593 ter vpisi o umrlih od začetka 1578 do avgusta 1587. Del knjige z vpisi krstov, porok ter z vpisi obhajanih od 1578—1580 je bil uničen. O tej matični knjigi glej tudi A. Svetina, Protestantizem v Ljubljani. Drugi Trubarjev zbornik. Ljubljana 1952, str. 171 sl. — 2. P. Hitzinger, n. o. m. str. 84. — 3. A. Jellouschek, Bericht des Laibacher Bischofs Thomas Chrön an den Papst Paul V., enthaltend den Zustand, besonders aber eine ausführliche Beschreibung des Laibacher Bisthums, ddo. Graz am 25. August 1616. MHK 9/1854, str. 46. — 4. Cenitev prebivalstva na podlagi števila rojstev sem izvedel v razpravi »Prebivalstvo Ljubljane v razdobju 1500—1700«, katere rokopis je v MALj. — 5. Gl. opombo 3. — 6. VI. Valenčič, Prebivalstvo Ljubljane pred dvesto leti. Kronika 2/1954, str. 191 sl.